

Uvodnik

Predstavnici aktuelnog režima predstavili su strategiju Srbija 2030-2035. godina. Strategija još uvek nije dostupna javnosti u pisanoj formi tako da se njen sadržaj saznaje na osnovu javnih nastupa Predsednika i članova Vlade. Strategija je objavljena u vreme krajnje nepovoljnih međunarodnih okolnosti i dubokih političkih pode-
la u Srbiji, što njenu primenu i rezultate čini neizvesnijim, nego što je to uobičajeno.

Pogoršanje međunarodnih okolnosti manifestuje se kroz deglobalizaciju, ratne sukobe u Ukrajini i na Bliskom istoku, zaostajanje EU za Kinom i SAD i pogoršanje odnosa Srbije sa EU. Proces deglobalizacije negativno utiče na međunarodnu trgovinu i smanjuje međunarodnu mobilnost kapitala. Za Srbiju je naročito nepovoljno što je tokom poslednjih nekoliko godina vrednost stranih direktnih investicija na nivou sveta opala sa 4-5% na 1-1,5% svetskog BDP. Pri tome, investicije se sve više fokusiraju na razvijene zemlje između kojih postoje prijateljski odnosi, dok se nivo investicija u ostale zemlje dodatno smanjuje.

Srbija je svoj privredni rast tokom prethodnih 10-tak godina velikim delom zasnivala na stranim investicijama, koje su u proseku iznosile oko 6,4% BDP-a, a u ukupnim investicijama su učestvovala sa 27-28%. Strane direktne investicije u Srbiji su prošle godine prepolovljene, a u narednim godinama se može očekivati manji priliv SDI u odnosu na višegodišnji prosek. Osim pogoršanja međunarodnih odnosa na smanjenje priliva SDI uticaće rast troškova poslovanja u Srbiji, politička kriza i neizvesna perspektiva ulaska u EU. Smanjenje stranih direktnih investicija, ako izostane povećanje domaćih privatnih investicija, će uticati na sporiji rast privrede Srbije u narednim godinama. Napad SAD i Izraela na Iran sasvim izvesno će imati negativan uticaj na svetsku privredu, uključujući i Srbiju u ovoj godini, ali će intenzitet negativnog uticaja i njegovo eventualno produženje na naredne godine zavisiti od dužine trajanja sukoba, kao i od toga da li će doći do većeg oštećenja naftne i gasne infrastrukture.

Jezgro strategije 2030-2035. su javne investicije od 63 milijarde evra u periodu 2026-2035. godina, od čega je

15 milijardi namenjeno za vojsku. Javnosti predstavljene elementi strategije odnose se na državna ulaganja u zdravstvo, obrazovanje, veštačku inteligenciju, energetiku, saobraćajnu i komunalnu infrastrukturu i poljoprivredu. Pri tome se ne planira otklanjanje najvećih slabosti u privrednom sistemu, kao što su nedosledna primena zakona, visoka korupcija, diskriminacija preduzetnika po osnovu političkog opredeljenja, nizak kvalitet državne administracije i dr. Slabosti institucionalnog okruženja će predstavljati najvažnije ograničenje za ostvarivanje ambicioznih razvojnih ciljeva Srbije u narednih 10 godina. Slabe institucije su kočnica za aktiviranje razvojnih potencijala Srbije, što se manifestuje kroz nizak nivo domaćih investicija, nisku inovativnost domaće privrede, odsustvo velikih domaćih preduzeća u tehnološki naprednim delatnostima i dr.

Predstavnici vlasti su najavili značajno povećanje nivoa razvijenosti zemlje i životnog standarda građana u narednih pet godina. Prema strategiji očekuje se da će BDP po stanovniku, mereno u tekućim evrima, do 2030. godine u Srbiji povećati za 48%, odnosno 8,2% godišnje dok će se zarade u istom periodu povećati za 42,8%, odnosno 7,4% prosečno godišnje. Iskazivanje rasta BDP i zarada u tekućim evrima nije metodološki ispravno jer on osim realnog rasta privrede i kupovne moći građana uključuje i efekat inflacije koja u uslovima fiksnog kursa dovodi do smanjivanja realne vrednosti evra za 3-4% godišnje. Ako se isključi efekat smanjivanja vrednosti evra od oko 3,5 % godišnje, tada se dobija da se planira prosečna realna stopa rasta BDP od 4,5% godišnje, odnosno za 25% do 2030. godine, dok bi realne zarade u proseku rasle 3,5% godišnje, odnosno za 20% do 2030. godine.

Planirane realne stope rasta su moguće za zemlju na srednjem nivou razvijenosti, ali neće biti lako ostvarive u međunarodnim (ratni sukobi, smanjena međunarodna mobilnost kapitala) i unutrašnjim (loš institucionalni okvir politička kriza, rast troškova poslovanja,) okolnostima koje će verovatno postojati u narednim godinama. Dodatno jačanje realne vrednosti dinara, na koje se računa, može da pogorša konkurentnost privrede, odno-

sno da smanji rast izvoza i priliv SDI. Jedini način da se to izbegne je promeni struktura privrede ka visokim tehnologijama, za šta su neophodne velike privatne investicije, na koje se može računati ukoliko se unapredi institucionalni okvir (što se ne planira u strategiji) i boljša međunarodno okruženje (što je neizvesno).

U strategiji se planiraju investicije u zdravstvo od 2,5 milijardi evra, u periodu 2028-2035 godina, što iznosi oko 300 miliona evra godišnje. Planirana ulaganja u zdravstvo učestvuju sa oko 5% u javnim investicijama u narednih 10 godina. Povećanje ulaganja u zdravstvo je neophodno, jer još uvek tekuća i kapitalna ulaganja države u zdravstvo u Srbiji iznose 6% BDP što je manje od proseka EU u kojoj ulaganja iznose 7,2% BDP, ali i od prosečnih ulaganja u zemljama CIE do 6,2% BDP. Prema visini ulaganja u zdravstvo u odnosu na BDP čak 19 zemalja EU je iznad Srbije, dok samo osam zemalja ima manje učešće od Srbije. Imajući dosadašnje iskustvo o ulaganjima u zdravstvo u Srbiji, ostaje sumnja da li su prioriteti odabrani na osnovu detaljne analize ili na osnovu kratkoročnih političkih interesa vlasti?

Ulaganje u obrazovanje u 2023. godini je iznosilo 3,4% BDP, po čemu se Srbija nalazi na evropskom dnu. U istoj godini u EU javni rashodi za obrazovanje u proseku su iznosili 4,7% BDP, dok su u zemljama CIE u proseku iznosili 5% BDP. Od zemalja iz CIE Rumunija je ulagala u obrazovanje kao i Srbija, dok sve ostale zemlje ulažu veći procenat BDP. Srbija je u 2025., kao odgovor na proteste značajno povećala plate u obrazovanju, ali se verovatno i sada nalazi među zemljama CIE koje ulažu u obrazovanje najmanji procenat BDP. Predviđeno je da investicije u obrazovanje iznose 220 miliona evra u narednih 10 godina, što je prosečno 22 miliona evra godišnje ili 0,04 od ukupnih javnih investicija u tom periodu. Planirane investicije u obrazovanje su izuzetno niske i nedovoljne za njegovu modernizuju, koja je neophodna za dostizanje visokog nivoa razvijenosti zemlje.

Predsednik republike je najavio u kom smeru bi trebalo da idu reforme obrazovanja u narednim godinama. Pri tome nema suštinskih mera za unapređenje kvaliteta obrazovanja u osnovnim i srednjim školama, kao što su bolja selekcija nastavnika, usavršavanje njihovih pedagoških veština, unapređenje opremljenosti škola, inovacija programa i dr. U slučaju srednjih škola priori-

tet je dualno obrazovanje, ali nije navedeno kako će se ovaj prioritet ostvariti s obzirom na skromne rezultate u poslednjih 10-tak godina.

Najvažnija reforma visokog obrazovanja prema najavama Predsednika je dovođenje stranih univerziteta u Srbiju, koji bi se delimično finansirali sredstvima države. Dovođenje osrednjih stranih univerziteta, čije bi ispostave u Srbiji imale niži kvalitet nastave nego matični univerziteti, a naučno istraživački rad bi u celini zadržali na matičnim univerzitetima, ne bi podigao kvalitet visokog obrazovanja u Srbiji, jer bi se ionako skromna sredstva države delila na veći broj univerziteta. Umesto toga kvalitet visokog obrazovanja bi trebalo da se unapredi kroz saradnju domaćih univerziteta sa vrhunskim stranim univerzitetima, slanjem najboljih studenata na doktorske studije u inostranstvo uz obavezu da se vrate u Srbiju po okončanju studija, uključivanjem vrhunskih profesora iz inostranstva u nastavu i istraživanja u Srbiji, povećanjem sredstava za naučna istraživanja u Srbiji i dr.

Prilično je iznenađujuće što je Predsednik kao uzor za visoko obrazovanje naveo Kazahstan, zemlju koja na svim nivoima obrazovanja zaostaje za Srbijom, a u kojoj je prvi univerzitet osnovan 30-tih godina 20-tog veka. Učenici iz Kazahstana imaju slabije rezultate na PISA testovima nego učenici iz Srbije, dok se ni jedan univerzitet iz Kazahstana ne nalazi među 1000 najboljih univerziteta na Šangajskoj listi - Beogradski univerzitet se nalazi između 400 i 500 mesta na ovoj listi. Kada je u pitanju visoko obrazovanje uzori bi mogli da nam budu razvijene zemlje slične veličine, kao što su Belgija, Austrija i Češka, zemlje koji imaju viševekovnu tradiciju visokog obrazovanja, a pri tome imaju univerzitete koji su kvalitetniji od srpskih.

Opređenjenje da se u narednih 10 godina značajna sredstva ulože u energetiku, saobraćajnu i komunalnu infrastrukturu je pozitivno, ali nisu planirane mere koje bi trebalo da poboljšaju selekciju projekta, efikasnost investicije i smanje korupciju pri njihovoj realizaciji. U strategiji se na planiraju mere za unapređenje upravljanja javnim preduzećima u navedenim delatnostima.